

run ateşin ortasına atılabilmesi için seramik, tunç, gümüş ve altından yapılan avuç şeklinde kaşıklarla küçük kürekler kullanılmıştır. Anadolu'da da ne oldukları kesin bilinmeyen, avucunda küçük bir tas tutan kol biçimi Hitit seramiklerinin (bk. Alp, s. 524-530), özellikle Mısır duvar resimlerinde rastlanan benzerlerine göre buhur kaşığı olmaları kuvvetle muhtemeldir. Tevrat'ta bizzat Rab tarafından Mûsâ peygambere tarif edilen buhur sunağı akasya ağacından yapılmış ve altınla kaplanmıştır (Çıkış, 30/1-6). Süleyman peygamberin Mescid-i Aksâ'ya koydurduğu buhur sunağı ve kaşıkları ise diğer eşyanın pek çoğu gibi som altından yapılmıştır (I. Krallar, 7/48).

Eski Yunan ve Roma buhurdanları (thuribulum) ayaklı ve iki kulplu meyvelik şeklindedir; üzeri sahan kapağı gibi yüksek ve konik, süslemeli bir kapakla kapatılmakta, dumanlar bu kapakta bulunan deliklerden çıkmaktadır. Ekseri buhurdan tiplerinin ayaklı yapılmasının sebebi, ateşin verdiği kızgınlığın buhurdanın konulduğu yere geçmesini, kapaklı yapılmasının sebebi ise içine kokuyu bozacak yabancı maddelerin düşmesini engellemektir. Kilise buhurdanları genellikle ayaklı ve üzeri yüksek kapaklı tas şeklindedir. "Asma buhurdan" denilen bu tip buhurdanlar üç yanına tesbit edilen zincirlerle elde taşınmakta, ayrıca kapağın tepesine bağlı ortadaki bir zincir de yukarı doğru çekilmek suretiyle buhurdan sallanırken ateşin rüzgâr alması ve dumanın daha fazla çıkması temin edilmektedir.

Türk-İslâm maden sanatında önemli bir yer işgal eden hayvan şeklindeki buhurdanların ilk örnekleri VIII. yüzyıl Horasan atölyelerine aittir. Bu durum Türkler'in buhurdan geleneğini Doğu'dan, özellikle Çin'den aldıklarını gösterir. Çünkü Batı'daki buhurdanların hayvan şeklinde yapılmaması veya hayvan şekilleriyle süslenmemesine karşılık başlangıcı milâd öncesi asırlara giden Çin buhurdanları hemen daima, ağız ve burunlarından duman çıkacak biçimde resmedilen ejder ve aslan gibi figürlerle süslenmiştir. Bunlar tunç veya porselenden yapılmış, bir kaide üzerinde duran üç yahut dört ayaklı, genellikle şekillerine köşeli hatlar hâkim olan, üzerleri kapaklı mangal tipi buhurdanlardır. En güzel örneklerine Büyük Selçuklu (XI-XII. yüzyıllar) devrinde rastlanan hayvan biçimli Türk-İslâm buhurdanları tunç veya pirinçten yapılmış, ortalama 70 cm. yük-

sekliğinde, içi boş, ayakta duran yırtıcı hayvan ve kuş heykelleri şeklindedir. Vücutlarının uygun bir yerinde (genellikle göğüs) menteşeli bir kapak, bazılarının muhtelif yerlerinde özellikle ağız ve burunlarında, bazılarının ise kafes gibi hemen bütün vücutlarında bir süsleme düzeni içinde açılmış delikler bulunmaktadır. Müslümanlar tarafından, İslâm maden sanatının başlangıcından itibaren hayvan biçimli buhurdanların yanı sıra en güzel örneklerine Fâtımîler'de, Memlükler'de ve Selçuklular'da rastlanan üç ayaklı tepsi ve yine üç ayaklı silindirik gövdeli, kubbe kapaklı buhurdanlar da kullanılmıştır. Osmanlılar mangal tipini tercih etmişler ve buhurdanları, altlarında kendi model ve ölçülerine uygun birer tepsi bulunan ayaklı tas (kadeh) veya üç ayaklı kâse şekillerinde yapmışlardır. Bu buhurdanların, daha önceki örneklerde olduğu gibi tepesi tutamaklı yarım küre, yarım yumurta veya sivri miğfer şeklinde birer kapağı bulunmakta ve bu kapaklar üzerinde bitkisel motifler halinde düzenlenmiş çeşitli delikler yer almaktadır. Çoğunluğu tombak, pirinç ve bakırdan yapılar yaldızlanmış olan bu buhurdanların gümüş ve altından yapılanları ve kıymetli taşlarla süslenmiş olanları da mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA:

Ülker Erginsoy, *İslâm Maden Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1978, s. 89-95, 157-166, 273-276, 289-290, 347-349; Mehmet Aga-oğlu "About a Type of Islamic Incense Burner", *Art Bulletin*, sy. 27, New York 1945, s. 28-45; Sedat Alp, "Libasyon Kapları 'Gaga Ağızlı Desti' ile 'Kol Biçimli Alet' ve Hitit Metinlerindeki Karşılıkları", *TTK Belleten*, XXXI/124 (1967), s. 513-530; "Buhurdan", *TA*, VIII, 360; "Buhurdan", *SA*, I, 298-299; L. E. Toombs, "Incense, dish for", *IDB*, II, 698-699; K. Gallig, "Incense Altar", a.e., II, 699-700; J. I. Mihelich, "Shovel", a.e., IV, 340; E. O. James — C. J. Mc. Naspy, "Altar", *EBR*, I, 685-687.

SARGON ERDEM

BUHÛRİYYE

(بخورية)

Halvetiyye tarikatının Ramazâniyye kolunun Muhammed el-Buhûrî el-Edirnevî'ye (ö. 1039/1629-30) nisbet edilen bir şubesi (bk. RAMAZÂNİYYE).

BUHÛRİZÂDE ABDÛLKERİM EFENDİ

(bk. ABDÛLKERİM EFENDİ, Buhûrizâde).

BUHÛRİZÂDE MUSTAFA İTRİ EFENDİ

(bk. İTRİ EFENDİ, Buhûrizâde).

BUHÛTİ

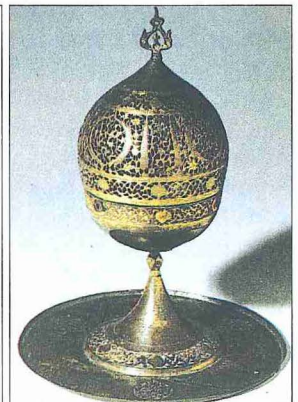
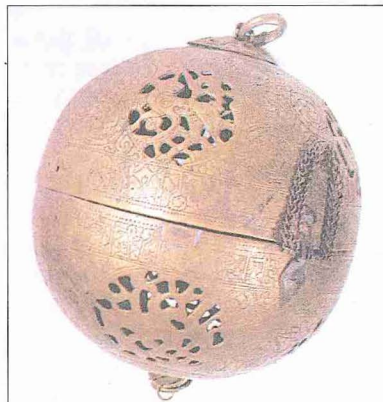
(البهوتي)

Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn (ö. 1051/1641)

Hanbelî fakihî.

Kuzey Mısır'da Dekahliye vilâyetine bağlı Buhût köyüne nisbet edilerek Buhûtî (Behûtî) diye anılır. 1000 (1591) yılında doğdu. Yahyâ b. Mûsâ el-Haccâvî, Abdurrahman b. Yûsuf el-Buhûtî, Abdullâh ed-Denevşerî, Abdülkâdir ed-Denevşerî, Ahmed el-Vârisî, Yûsuf el-Buhûtî ve Muhammed el-Merdâvî gibi devrin önde gelen âlimlerinden ders okudu. Hicaz, Necid, Suriye ve Kudûs başta olmak üzere İslâm dünyasının her tarafından Hanbelî fikhını öğrenmek isteyenler onun yanına geldiler. İbrâhim b. Ebû Bekir es-Sâlihî, Abdûlbâkî ed-Dimaşkî, Yûsuf el-Kermî, Yâsin el-Lebidî, Muhammed el-Halvetî, Muhammed el-Buhûtî ve Muhammed b. Ebû's-Sûrur el-Buhûtî önde

Asma
buhurdan
(Anadolu
Selçuklular
devri)
ve Ayaklı
buhurdan
(Osmanlı
devri)

gelen talebeleri arasında yer alır. 10 Rebülâhîr 1051'de (19 Temmuz 1641) Kahire'de vefat etti.

Buhûtî Hanbelî fıkhrına dair birçok şerh ve hâşiye yazmış olup Hanbelî âlimlerinin, "Şeyh Mansûr ve talebesi Halvetî'ninkilerden sonra artık başka hâşiyeye ihtiyaç yoktur" dedikleri rivayet edilir.

Eserleri. 1. *Keşşâfü'l-kınâ' an (metn)i'l-İknâ'*. Mûsâ b. Ahmed el-Haccâvî'nin (ö. 968/1560) *el-İknâ'* adlı eserinin şerhidir. Kahire'de önce dört cilt, daha sonra altı cilt olarak basılmıştır (1319-1320, 1367). Ayrıca Hilâl Musaylihî Mustafa tarafından da altı cilt halinde neşredilmiştir (Riyad 1968; Beyrut 1982). 2. *Deķā' iķu ūli'n-nūhâ li-Şerhi'l-Muntehâ*. Takıyyüddin İbnü'n-Neccâr'ın *Muntehe'l-İrâdât*'ının şerhidir. *Şerhu Muntehe'l-İrâdât* diye de anılan ve defalarca basılan bu eserin giriş bölümünde Buhûtî, metnin bizzat müellifi tarafından yapılan şerhini yetersiz gördüğünü, bunun için müellifin şerhiyle kendisinin *Keşşâfü'l-kınâ'*ı özetleyerek bu şerhi meydana getirdiğini söylemektedir. Buhûtî *Muntehâ* üzerine *İrşâdü ūli'n-nūhâ li-Deķā' iķi'l-Muntehâ* adıyla bir de hâşiye yazmıştır. 3. *er-Ravzû'l-mürbi'*. İbn Kudâme el-Makdisî'nin (ö. 620/1223) *el-Muknî'* adlı eserine Mûsâ b. Ahmed el-Haccâvî'nin *Zâdül-mustekni'* adıyla yaptığı ihtisara yazdığı şerh olup çeşitli baskıları yapılmıştır (Dimaşk 1304; Hindistan 1305; Kahire 1324, 1348, 1352). Eser daha sonra Ahmed Muhammed Şâkir ve Ali Muhammed Şâkir (Kahire 1954) ile Muhammed Abdurrahman Avad'ın (Beyrut 1405/1985) tahkikleriyle de neşredilmiştir. *er-Ravzû'l-mürbi'* Suudi Arabistan üniversitelerinde Hanbelî fıkhi ders kitabı olarak okutulmaktadır. 4. *Minehu's-şife's-şâfiyât fi şerhi'l-Müfredât* (Kahire 1343/1924). İbn Abdülhâdî el-Makdisî'nin *en-Nazmü'l-müfidü'l-aħmed fi Müfredâtü'l-İmâm Aħmed* adlı manzumesinin şerhidir. Eser Abdullah b. Muhammed tarafından *el-Minehu's-şâfiyât* adıyla da neşredilmiştir (Katar, ts.). 5. *Umdetü't-tâlib*. Hanbelî fıkhrını özetleyen bu eser, daha sonra Osman b. Ahmed en-Necdî (ö. 1097/1686) tarafından *Hiđâyetü'r-râğib li-Şerhi 'Umdetü't-tâlib* adıyla şerhedilmiştir (Kahire 1379, nşr. Hasaneyn Muhammed Mahlûf). Sâlih b. Hasan el-Buhûtî *'Umdetü't-tâlib* adıyla manzum hale getirmiştir (GAL Suppl, II, 448).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhûtî, *el-Minehu's-şâfiyât* (nşr. Abdullah b. Muhammed), Katar, ts., nâşirin mukaddimesi; a.mlf., *er-Ravzû'l-mürbi'* (nşr. Muhibbuddin el-Hatib), Kahire, ts., nâşirin mukaddimesi, s. 3; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, IV, 426; İbn Humeyd, *es-Sühubü'l-vâbile 'alâ ğarâ'ihî'l-Hanâbile*, Kahire, Ma'hedü'l-Mahtûtâtü'l-Arabiyye Ktp., vr. 309; Muhammed eş-Şattî, *Muhtaşaru Tabakâti'l-Hanâbile*, Dimaşk 1339, s. 104; İbn Bişr en-Necdî, *el-Meccd fi târîhi Necd*, Kahire 1349, I, 50; Serkis, *Mu'cem*, I, 599; Brockelmann, GAL, II, 424; Suppl., I, 688; II, 447-448; İżâhu'l-meknûn, II, 122, 353, 549; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 476; Zirikî, *el-A'lâm*, VIII, 249; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XIII, 22; Müneccid, *Mu'cem*, I, 53; III, 61; Sâlim Ali es-Sekâfî, *Muştalahâtü'l-fıkhi'l-Hanbeli*, Kahire 1401/1981, II, 197; Abdülcebbar Abdurrahmân, *Zehâ'irü't-türâsi'l-Arabî el-İslâmî*, Basra 1401/1981, I, 369; Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-baħşî'l-ilmî*, Mekke 1403/1983, s. 379-380; H. Laoust, "Al-Bahûtî", *El*² (İng.), I, 949.

ABDÜLAZİM ED-DİB

BUK'Â

(بقعة)

İslâm dünyasında
türbe, zâviye ve özellikle
eğitim yeri için kullanılan bir terim.

"Yer, arazi parçası, ülke" anlamına gelen buk'anın çoğulu *bikâ'*dır. Âsım Efendi, çevresindeki toprak parçalarından farklılık gösteren araziye buk'a denildiğini belirtir (*Kâmus Tercümesi*, "buk'a" md.). Kur'an-ı Kerim'de Cenâb-ı Hak'ın Hz. Mûsâ'ya hitap ettiği yerden bahsedilirken "el-buk'atü'l-mübâreke" ibaresi kullanılmaktadır (el-Kasas 28/30). Hâdis-i şeriflerde de yine "yer, arazi" mânasına çeşitli terkipler halinde buk'a, buka' ve *bikâ'* birkaç yerde geçmektedir (Wensinck, *Mu'cem*, "buk'a" md.).

Buk'a tarihî seyr içerisinde bölgelere göre değişik anlamlarda kullanılmıştır. İran bölgesinde din ulularının türbeleri ve bunların müstemilâtına buk'a adı verilmiştir. Nitekim *Tarâ' iķu'l-ħakâ' iķ'te* (III, 480-494) dördü İmam Mûsâ el-Kâzım'ın evlâdına ait olmak üzere otuz üç kişiye ait buk'alar hakkında ayrı ayrı bilgi verilmektedir.

Buk'a "zâviye" karşılığında da yaygın olarak kullanılmıştır. Nizsar'da Dânişmendîler'den Melik Nizâmeddin Yağıbasan'ın 552 (1157) tarihli vakfiyesinde bir "buk'a-i mübâreke" inşasından söz edilmektedir. Ayrıca Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde genellikle Selçuklu döneminden kalma buk'aların mevcudiyeti Osmanlı dönemi *tahrir*'lerindeki kayıtlar-

dan anlaşılmaktadır. Daha yaygın bir şekilde ise muhtemelen medrese ile sıbyan mektebi arasındaki bir eğitim kurumunu ifade etmek için kullanılmıştır. Anadolu'da, özellikle Suriye, Filistin ve Mısır'da bu nevi buk'alara sık sık rastlanmaktadır.

Osmanlılar döneminde genellikle daha önceki Türk ve İslâm devletlerinden kalma, eğitim maksadıyla kullanılan buk'alara tayinler yapıldığı, buralarla ilgili çeşitli ihtilâfların kayıtlara yansdığı görülmektedir. Meselâ Ankara şer'iyye sicillerinde kayıtlı 997 (1589) tarihli bir fermanla Ankara'daki Kızılbaş Medresesi'nin vakfiye şartları gereği olarak buk'a sayıldığına ve bu husustaki ihtilâfın nasıl halledileceğine temas edilmektedir. Aynı şekilde 998 (1590) tarihli bir beratla da Ankara'daki Selimiye buk'asının mahsulünden yapılan tahsisattan bahsedilmektedir. Mısır kadısına gönderilen 967 (1559-60) tarihli bir fermanla, idaresi altındaki yerlerde bulunan medrese ve buk'aların ilim sahibi ehil kimselelere verilmesi, ehil olmayanlara da engel olunması istenmektedir (BA, MD, III, hüküm 839). Buk'anın mahiyeti, idaresi ve Osmanlı döneminde uygulamada aldığı şekiller konusunda en önemli kaynak, Anadolu kazaskerliği dönemindeki (1547-1551) icraatından dolayı tahkikata mâruz kalan Sinan Efendi hakkında tutulan soruşturma defteridir. Bu defterde, birçok kadılık ve müderrisliğe olduğu gibi özellikle güney eyaletlerindeki on bir ayrı buk'aya değişik zamanlarda yapılan tayinlerle ilgili soruşturmalar da yer verilmiştir. Buradan, aşağı dereceli, muhtemelen 10 akçenin altındaki medreselere bazan buk'a denildiği ve buralara mahallî kadının teklifiyle tayin yapıldığı anlaşılmaktadır. Meselâ soruşturma sırasında Ayıntab'daki (Gaziantep) 7 akçelik Zülkadriye Medresesi'nin Ayıntab kadısının arzı ile imtihan yapılmadan Şemseddin Efendi'ye verilmesinin sebebi sorulduğunda Kazasker Sinan Efendi, bu nevi aşağı dereceli medreselere buk'a denildiğini ve genellikle buralara şehrin kadısının arzı ile tayin yapıldığını belirtmiştir. Aynı durum yine bu şehirdeki Hacı Mûsâ buk'asına yapılan tayinde de görülmektedir.

Diğer taraftan, bir medresede müderris olan kimseye aynı yerde bulunan bir buk'anın taltif maksadıyla ilâveten verildiği, böylece müderrisin iki yerde ders verip ücret aldığı görülmektedir. Meselâ Halep'te 25 akçelik bir yerde müder-